

DOI: 10.31866/2616-7948.1(17).2026.359290

УДК 303.643.3:070:398](477):

[316.75:321.74]"1957/1991"

Журнал «Народна творчість та етнографія» в системі радянської журналістики (1957–1991)

Юрій КОЛІСНИК

д-р н. із соц. комунік., проф.

Київський столичний
університет імені Бориса
Грінченкавул. Бульварно-Кудрявська,
18/2, 04053, Київ, Україна

y.kolisnyk@kubg.edu.ua

ORCID: 0000-0002-6200-6091

© Колісник Ю., 2026

Актуальність статті зумовлена недостатнім науковим осмисленням історії українського пресовидання другої половини ХХ ст. Досі мало вивченими залишаються специфіка функціонування часописів, їхні основні завдання, тематичні домінанти, ціннісні орієнтири й ін. Об'єктом розвідки є журнал «Народна творчість та етнографія», який виходив у 1957–1991 роках. Метою розвідки є виявлення особливостей редакційної політики журналу «Народна творчість та етнографія» в умовах ідеологічного контролю і з'ясування його ролі в культурно-інформаційному просторі радянської України означеного періоду. У дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: аналітичний, системний, контент-аналіз, контекстуальний та ін. Наукова новизна статті полягає у визначенні основних завдань часопису «Народна творчість та етнографія» (на основі редакційних матеріалів), з'ясуванні трансформації його тематично-змістового наповнення в різні періоди (т. зв. «відлиги», «застою», «перебудови») тоталітарної держави, впливу цензури та лібералізаційних процесів на збереження й популяризацію здобутків народної творчості та етнографії, специфіки функціонування наукової журналістики як важливого джерела для дослідження української культури й розвитку наукової періодики, а також ролі медіа у збереженні й переосмисленні національної спадщини. У висновках зазначено, що діяльність часопису «Народна творчість та етнографія» відбувалася в умовах тотального ідеологічного контролю за інформацією: видання було виразником партійно-радянської ідеології, що зумовлювало його редакційну політику, тематичне наповнення, дискурсивні стратегії, поєднання ідеологічних і наукових функцій; поряд з ідеологічно заангажованими публікаціями журнал регулярно друкував ґрунтовні фольклорно-етнографічні матеріали, підтримував і розвивав наукову сферу. Журнал «Народна творчість та етнографія» сприймається не тільки як інструмент радянської інформаційної політики, а і як унікальний засіб збереження фольклорно-етнографічних матеріалів.

Ключові слова: народна творчість та етнографія, збереження національної пам'яті, національне відродження, партійно-радянська преса, марксистсько-ленінська ідеологія, формування комуністичного світогляду, політична цензура, маніпулювання суспільною свідомістю.

THE “FOLK CREATIVITY AND ETHNOGRAPHY” JOURNAL IN THE SOVIET JOURNALISM SYSTEM (1957–1991)

Yurii KOLISNYK

Doctor of Social Communications, Professor,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
18/2, Bulvarno-Kudriavska Str., 04053, Kyiv, Ukraine
y.kolisnyk@kubg.edu.ua
ORCID: 0000-0002-6200-6091

The topicality of this article is due to insufficient scientific understanding of the history of Ukrainian press publishing in the second half of the 20th century. The functioning specifics of journals, their main tasks, thematic dominants, value orientations, etc. remain poorly studied. The object of the study is the journal “Folk Creativity and Ethnography”, which was published in 1957–1991. The aim of the study is to identify features of the editorial policy of the journal “Folk Creativity and Ethnography” under conditions of ideological control, as well as to clarify its role in the cultural and information space of Soviet Ukraine during the specified period. The research uses a complex of general scientific and special methods, namely: analytical, systemic, content analysis, contextual, etc. The scientific novelty of this article grounds on determining main tasks of the “Folk Creativity and Ethnography” journal (based on editorial materials), clarifying the transformation of its thematic and material content in different time periods (the so-called “thaw”, “stagnation”, “perestroika”) of the totalitarian state, the influence of censorship and liberalisation processes on preserving and popularising achievements of folk creativity and ethnography, the specifics of functioning of scientific journalism as an important source for the study of Ukrainian culture and the development of scientific periodicals, as well as the media’s role in the preservation and rethinking of the national heritage. The conclusions of this research indicate that the activities of the “Folk Creativity and Ethnography” journal took place in the context of total ideological control over the existing information: the publication was an expression of the party-Soviet ideology, which determined its editorial policy, thematic content, discursive strategies, combination of ideological and scientific functions; along with ideologically biased publications, the journal regularly published thorough folklore and ethnographic materials, supported and developed the scientific area. The journal “Folk Creativity and Ethnography” is viewed not only as an instrument of the Soviet information policy, but also as a unique means of preserving folklore and ethnographic materials.

Keywords: folk creativity and ethnography, national memory preservation, national revival, party-Soviet press, Marxism-Leninism ideology, formation of the communist worldview, political censorship, manipulation of public consciousness.

Актуальність проблеми

Культурні й мистецькі процеси радянського періоду в Україні формувалися в умовах радянського тоталітаризму, антигуманна суть якого зумовлювала жорсткий ідеологічний контроль над усіма сферами суспільного життя, зокрема над художньою творчістю її відображенням в інформаційному просторі. Потужним засобом утілення партійно-радянської політики була преса, яка виконувала функції інформаційного й ідеологічного впливу. У цьому контексті наукову увагу привертає журнал «Народна творчість та етнографія» — єдине спеціалізоване науково-популярне видання з проблем етнографії і фольклористики в Україні.

Як орган Інституту мистецтвознавства, фольклористики й етнології ім. М. Т. Рильського АН УРСР журнал упродовж кількох десятиліть акумулював значний масив статей, рецензій та оглядових матеріалів з різних сфер народної культури. Водночас зміст публікацій формувався під впливом марксистсько-ленінської естетики, що була ідеологічним інструментом тоталітарної держави й обмежувала свободу художнього мислення.

Актуальність дослідження полягає в потребі критичного осмислення двоїстості журналу «Народна творчість та етнографія»: з одного боку, як чинника репресивної політики радянського режиму, спрямованої на уніфікацію культурно-духовного процесу, з іншого — як джерела важливого фактологічного й інформаційного матеріалу, що дає підстави збагнути специфіку функціонування культури в УРСР. Обмаль праць, які б поєднували аналіз ідеологічних практик із вивченням змістової структури публікацій журналу, загострює злободенність такого дослідження.

Актуальність теми зумовлена потребою переосмислення діяльності радянських наукових періодичних видань поза межами ідеологічних нашарувань як носія широкого пласту емпіричного та джерельного матеріалу, що становить наукову цінність для сучасної української фольклористики, етнології й історії журналістики. Журнал «Народна творчість та етнографія» радянських часів відіграв важливу роль у формуванні уявлень про народну культуру, поєднуючи наукову функцію з політичною пропагандою. Дослідження його діяльності допомагає глибше зрозуміти явище радянської медіаполітики у сфері гуманітарного знання та з'ясувати методи адаптації фахової періодики до ідеологічної цензури.

Стан вивчення проблеми

Теоретико-методологічну основу для з'ясування ролі наукової періодики в збереженні національної спадщини заклали класичні праці 1920-х років, які є взірцем української наукової журналістики. Професор М. Грушевський у програмних статтях «Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання» (1925) та «Перспективи і вимоги української науки (Київська

сесія УкрНауки)» (1926) вперше обґрунтував статус етнографії як стратегічного напрямку державотворення.

Видання того часу, зокрема журнал «Україна» (1924–1930), демонстрували зразок комплексного підходу до народознавства, де етнографія виступала важливим чинником національного буття, що засвідчують розвідки, автори яких досліджували народні звичаї і традиції: витоки народних звичаїв і традицій у театральному мистецтві вивчав В. Перетц (1926); традиційне народне право осмислював Л. Окиншевич (1927); антропологічне обґрунтування самобутності українського етносу здійснював Ф. Вовк (Грушевський, 1927). Важливим для методологічного осмислення проблематики є також доробок В. Новицького (1930).

Цілісну концепцію дослідження народної культури редакція журналу «Народна творчість та етнографія» проголосила ще в першому числі 1957 р. як програмний орієнтир (Рильський, 1957), однак її втілення було обмежене умовами тоталітарної системи. Суперечності між декларованими науковими засадами й реальними умовами функціонування етнографічної науки стали предметом осмислення в сучасних дослідженнях розвитку української радянської етнографії. Новітні погляди на цей процес викладені в працях науковців ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Зокрема, Г. Скрипник, С. Грица, В. Балущок та Л. Артюх детально висвітлюють трансформацію уявлень про народну культуру впродовж ХХ ст., а також специфіку роботи наукових осередків в умовах цензури й тотального ідеологічного контролю («Етнографія», б.д.).

Дослідники не обійшли увагою й часопис «НТЕ». Так, О. Харчишин (2015) детально проаналізувала фольклористичні праці, опубліковані в журналі до 1991 року, а в співавторстві з В. Ковалем (Харчишин & Коваль, 2016) оприлюднила розвиток етномузикології на сторінках видання. Важливі деталі про редакційну діяльність і її патріотичні спроби протистояти системі висвітлено в статтях Г. Дем'яна (2000) та спогадах В. Наулка (2000). Історію видання і його архівний доробок систематизувала у своєму огляді Т. Гуменюк (2025).

Наявні дослідження окреслюють лише окремі аспекти діяльності журналу, проте не формують цілісного уявлення про нього як про засіб масової інформації. Залишається недостатньо з'ясованим, у який спосіб редакція поєднувала наукові вимоги з ідеологічними обмеженнями, що актуалізує потребу системного й комплексного аналізу. Ці обставини визначають коло проблем, відкритих для подальшого наукового вивчення.

Невирішені питання

В окресленому контексті журнал «Народна творчість та етнографія» досі не розглянуто як цілісний складник радянської медіасистеми, що поєднував наукові, культурні й ідеологічні функції. Досі малодосліджени-

ми є механізми редакційних компромісів, недостатньо вивчений вплив політичного планування та цензури на тематичну структуру й інтерпретацію фольклорно-етнографічного матеріалу, включно із трансформацією редакційної політики в різні періоди радянського часу другої половини ХХ ст.. Подальшого аналізу потребує роль редакторів та авторського колективу у формуванні змістових акцентів видання, а також співвідношення ідеологічно заангажованих і націєорієнтованих публікацій.

Мета статті — виявити особливості редакційної політики журналу «Народна творчість та етнографія» в умовах ідеологічного контролю і з'ясувати його роль в культурно-інформаційному просторі радянської України другої половини ХХ ст. *Завдання* — осмислити специфіку поєднання партійно-ідеологічних вимог із гуманітарною проблематикою, визначити зміни тематичного та жанрового наповнення журналу в періоди відлиги, застою й перебудови, виявити вплив цензури та лібералізаційних процесів на збереження й популяризацію здобутків народної творчості та етнографії, а також вияснити значення видання для розвитку наукової періодики та збереження національної спадщини.

Виклад основного матеріалу

Журнал «Народна творчість та етнографія» — унікальне явище в історії української періодики, що впродовж десятиліть виконував функцію не лише фахового видання, а й засобу культурно-духовної пам'яті для збереження національної самобутності. Це видання об'єднувало і продовжує об'єднувати цілі плеяди дослідників народної культури в Україні та за її межами. Журнал, як і національна наука в цілому, пережив складні часи радянської дійсності, часто перебуваючи на межі виживання через прогресивну спрямованість і волелюбний стрижень.

Ідея започаткування народознавчого органу не була випадковою, адже збереження, систематизація та вивчення культурно-духовних пам'яток у різні часи була важливою й популярною серед різних народів. У Європі й на Сході фольклористика та етнографія розвивалися різнобічно: діяли галузеві осередки для їхнього дослідження, виходили наукові статті, видавалися журнали й книги, присвячені фольклору, викладалися окремі дисципліни в європейських університетах, що стосувалися вивчення старожитностей та народної творчості. Усе це привертало увагу прогресивної української інтелігенції, особливо тих, хто об'єднувався свого часу навколо видання «Киевская старина» (1882–1906). Із цим журналом пов'язана праця талановитих українських дослідників — В. Антоновича, Д. Багалія, М. Білозерського, М. Грушевського, М. Костомарова, А. Кримського, О. Лазаревського, Ф. Лебединцева, Д. Яворницького, І. Огієнка та ін. Зокрема, стараннями І. Огієнка (1924) було видано «Український стилістичний словник».

На хвилі національного відродження 1920-х років з еміграції повернулося чимало відомих науковців, серед них Михайло Грушевський. Гідним продовженням національної справи стало відновлення за редакцією вченого наукового журналу «Україна». У червневому числі видання за 1925 рік вийшла друком змістовна стаття М. Грушевського «Береження і дослідження побутового й фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання». У ній не лише обґрунтовано важливість наукового вивчення народної творчості, а й актуалізовано важливість державного збереження й наукового дослідження пам'яток історії та культури. Незабаром ідея знайшла свій вияв у започаткуванні в 1926 році «Етнографічного вісника». 1932 рік став останнім у випуску видання, після чого воно було закрито в межах «реорганізації» ВУАН та початку репресій проти етнографів. Тематично журнал був згодом продовжений під назвою «Український фольклор» (1937–1939), «Народна творчість» (1939–1941). Добірки журналів є унікальними джерелами українського народознавства міжвоєнного періоду.

Відновлення фахового видання з етнографічної проблематики в повоєнний період значною мірою пов'язане з діяльністю Максима Рильського, який став одним із ключових ініціаторів повернення народознавчих студій у легітимний науковий простір, очоливши Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Завдяки участі й авторитету М. Рильського в 1957 році започатковано журнал «Народна творчість та етнографія» (далі «НТЕ» — Ю. К.).

Як орган Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії АН УРСР поступово журнал набув академічного статусу. В умовах радянської формації видавці відточували вміння пропагувати ідеї комуністичної партії з культурно-просвітницькою місією. Поруч із матеріалами про жовтневу революцію, її вождя, з'їзди КПРС тощо подавалася наукова фольклористика. Помітне місце займали й матеріали про весільні та календарні обряди, зразки народної пісенної творчості, образотворче мистецтво. Наприклад, у випусках кінця 50-х — початку 60-х рр. з'являються статті Олексія Дея про нові видання українських дум; матеріали Олександра Правдюка про кобзарство; розвідки Ірини Гургули про традиції вишивки на Буковині й Поліссі; дослідження Івана Ляшенка про музичний фольклор. Хоча більшість із них супроводжують ідеологічні вступи про «соціалістичне перетворення народних традицій», публікації містять широкий пласт етнографічного матеріалу. Журнал виконував функцію своєрідного «архіву» народної культури, зберігаючи її елементи в науковому форматі, що допомагало уникати цензури.

Автори «НТЕ» постійно відшуковували й публікували автентичні тексти, але адаптовували їх під офіційні наративи про «дружбу народів», «соціалістичний спосіб життя», «культурну спадщину трудящих» тощо.

Радянський фольклорист П. Павлій (1957) у статті «Збирання та публікація зразків народної творчості», оприлюдненій у «НТЕ» (1957 р., ч. 2), у дусі панівної ідеологічної доктрини зазначає: «Фольклор є могутнім, дійовим засобом донесення до найширших мас і пропаганди серед них художнім словом найпередовішого світогляду нашої епохи — марксизму-ленінізму» (с. 16).

Партійна пропаганда в цілому сакралізувала народну творчість. Офіційно узгоджені зразки політичного фольклору використовувалися в пресі для доведення легітимності панівного ладу («*Мов у небі сонце сяє, Світить Леніна ім'я, Всім пригнобленим і бідним Вчення Леніна сія*»), демонстрування досягнень соціалістичного суспільства, радянської науки, освіти, розквіту національних культур та ін.

У політично заангажованих текстах на сторінках «НТЕ» автори апелюють до директив комуністичної партії, її вождів, очільників. У цитуваннях В. Леніна, К. Маркса та Ф. Енгельса лексика часто сповнена стверджувальними конструкціями.

Звертаючи увагу на пропагандистський дискурс журналу «НТЕ», який подавався в «симбіозі» з офіційним фольклором, виокремлюємо й інші складники комуністичної ідеології — висвітлення політики ВКП(б)-КПРС, пропагування здобутків «братніх республік», відображення діяльності партактиву, відзначення партійно-радянських свят і знаменних подій, проведення партійних пленумів, з'їздів, конференцій, таврування буржуазного минулого, критику капіталізму / імперіалізму, антирелігійну пропаганду, боротьбу з «націоналізмом» тощо. Усі вони мають істотне місце в аналізованому виданні. Ідеологічна спрямованість простежується і в низці рубрик: «Назустріч 50-річчю великого жовтня», «100 років від дня народження В. І. Леніна», «Назустріч XXIV з'їздові КПРС і XXIV з'їздові КП України», «Назустріч 50-річчю СРСР», «Дружбою ми здружені», «Радянська святковість та обрядовість», «До 100-річчя виходу в світ російською мовою «Капіталу» Карла Маркса», «Проти буржуазної ідеології», «Критика буржуазних та буржуазно-націоналістичних ідеологічних концепцій».

Фольклор і етнографія у виданні щільно поєднані з компартійною риторикою. Украй поширеним був культ жовтневого перевороту і його вождя, прославлення партії, концепт «радянського народу»; інтернаціоналізм; антирелігійна пропаганда; боротьба з «буржуазією» та «націоналістичними» поглядами. Повторюваність тематичних рубрик і публікацій свідчить про усталений характер великодержавної політики, який зберігався впродовж усіх часів радянської формації. Значною мірою це спричиняло нівелювання національного досвіду, відхід від народних звичаїв, віри, традицій, утвердження «єдино правильної» ідеології та комуністичного світогляду громадян.

Ідеологічний контроль, цензура все ж зазнавали модифікації відповідно до політичної ситуації. Хоча в період «хрущовської відлиги» діяльність журналу зазнавала подальшого партійно-ідеологічного догматизму, усе ж помічається розширення меж дозволеного для творчої діяльності народу: «НТЕ» тієї доби реагувала на постанови; часто повідомляла про творчі успіхи композиторів, кіномитців, артистів, творців образотворчого мистецтва та ін.; висвітлювала фестивалі, огляди, конкурси; популяризувала творчі доробки самодіяльних колективів, народних умільців. Значна увага приділялася поширенню досвіду культурно-освітніх закладів, бібліотек, мережа яких розширювалася. У полі зору журналістів перебувала також діяльність художніх студій, музеїв, шкіл мистецтв тощо.

Часи лібералізації якісно позначилися на змістовій палітрі «Народної творчості та етнографії». Оновлення тематики, повернення видатних імен в інформаційний простір, публікація засекречених матеріалів української минувшини сприяли поживленню читацьких зацікавлень. Першим променем політичної «відлиги» стала редакційна замітка до ювілею української художниці, графіка, ілюстраторки, педагогині, представниці галицького мистецтва Олени Кульчицької (НТЕ, 1957 р., ч. 3). До цього її творчість офіційно вважали «націоналістичною» і такою, що не відповідає канонам соцреалізму. Автори публікації в умовах «нового часу» зазначають, що твори мисткині своїм гуманізмом та демократизмом уже стали «близькими і зрозумілими найширшим масам трудящих» (Ювілей О. Л. Кульчицької, 1957, с. 177). Опублікування статті Бориса Антоненка-Давидовича (1965) «На розвагу й на виховання» в журналі «НТЕ» після багатьох років ідеологічного переслідування засвідчило його реабілітацію й повернення в літературу.

На основі ретельного вивчення підшивки «НТЕ» періоду лібералізації варто зазначити, що в перше постсталінське десятиліття перехід видання до «національного» формату відбувається мляво, а оприлюднення заборонених митців, фольклористів, етнографів здебільшого є спорадичним проявом. Преса, як і суспільство загалом, поволі звільнялася від страху. До середини 1960-х років видання «НТЕ» тривалий час залишалося ідеологічно переобтяженим та бідним на автентику. З одного боку, це можна пояснити високим рівнем заідеологізованості медіа початку постсталінської епохи, а з іншого — заскорубленими методами керівництва редакцією. Із призначенням на посаду головного редактора «НТЕ» Олексія Дея в 1966 році відбулися кадрові оновлення, що в наступні роки демократизувало редакційну політику журналу.

Із січня 1966 року в «НТЕ» спостерігаємо інтенсивне зростання кількості публікацій творів митців, які раніше перебували під забороною, що засвідчує процес їхньої поступової реінтеграції в культурно-духовний простір доби «відлиги». Журнал активно друкує статті з історії української народної пісні, розвідки про весільну та календарну обрядовість,

публікації про традиційне декоративно-ужиткове мистецтво — вишивку, ткацтво, кераміку, ґрунтовні матеріали з історії фольклористики. З'являються тексти, присвячені крайовим традиціям Полісся, Гуцульщини, Поділля, Слобожанщини: вони ще не мали виразного національного спрямування, але поступово розширювали дискурсивні межі видання.

На шпальтах видання популяризація ратних і трудових звершень та розповіді про інтернаціональне виховання, фольклорні взаємини «народів-братів», боротьбу з релігією починають замінюватися дослідженнями народних традицій, діяльності українських митців, збереження усної словесності й декоративно-ужиткового мистецтва.

Наукова розвідка Тамари Булат (1966) «О. А. Кошиць і народна пісня», опублікована в журналі «НТЕ» у 1966 році (ч. 2, с. 22), стала знаковим явищем епохи «лібералізації»: вона повернула ім'я Олександра Кошиця в український медіадискурс, представивши його як видатного диригента, композитора й фольклориста, який збирав, упорядковував та обробляв народні пісні, формував професійні хорові капели й тріумфально представляв українську музику на міжнародному рівні. У публікації висвітлено творчі взаємини митця з Миколою Лисенком, висвітлено діяльність у фольклористичних експедиціях О. Кошиця.

В іншій публікації цього примірника «М. Т. Рильський про видання творів Ф. М. Колесси. Підготовка до друку і вступна замітка С. Й. Грици (м. Київ)» (1966) Софії Грици на сторінках «НТЕ» (1966 р., ч. 2) Максим Рильський переосмислює творчу спадщину українських митців і вчених. Авторитетний поет, академік М. Рильський наголошує на важливості повного перевидання праць Філарета Колесси — видатного музикознавця, фольклориста й філолога світового рівня (с. 90). Треба відзначити й намір М. Рильського розширити перспективу — розпочати перевидання праць Потебні, Костомарова, Веселовського, Драгоманова, застосовуючи історичний підхід до їхньої діяльності. У цьому контексті стаття репрезентує нову тональність епохи «відлиги» — поєднання наукової аргументації зі спробою повернення заборонених імен та утвердженням національної пам'яті.

Розвиваючи ініціативу, журнал «НТЕ» (1966, ч. 5) до 125-річчя з дня народження Михайла Драгоманова друкує про нього статтю «Видатний український фольклорист». У публікації Івана Романченка (1966) Драгоманов постає як професійний етнограф, який не лише організував широке збирання народних пісень, а й упорядкував його та видав друком у співавторстві з Володимиром Антоновичем як двотомник. Колективна праця «Історичні пісні українського народу» здобула вагоме міжнародне визнання. Історична розвідка про М. Драгоманова, якого з кінця 1920-х рр. три десятиліття не друкували й іменували «буржуазним лібералом», була однією зі спроб показати його як справжнього сподвижника української науки й культури.

Редакційна політика «НТЕ» епохи «відлиги» значною мірою була спрямована на популяризацію фольклору серед широкого загалу — вчителів, працівників культури, студентів, що засвідчує створення рубрик «Вам, вчителі», «Пам'ятки культури», «На допомогу художній самодіяльності», «Огляди, рецензії, анотації» та ін. Тогочасні журнали публікують серію матеріалів про народних митців — скульптора пам'ятників Т. Шевченку на Звенигородщині Каленя Терещенка (1967 р., ч. 2); майстринь опішнянської кераміки Олександру Селюченко та Зінаїду Линник (1968 р., ч. 4); віртуозів із Петриківки Тетяну Пату та Ярину Пилипенко (1968 р., ч. 5); майстра бандур Федора Циганенка (1968 р., ч. 1); художників Сергія Васильківського (1968 р., ч. 1) і Марію Приймаченко (1968 р., ч. 6).

Наприкінці 1960-х рр. хвиля відкритості поступово згасає. Стає відчутнішою зміна дискурсу, коли категорію «національної спадщини» витісняє термінологія «пережитків минулого», що виконує функцію девальвації етнічної ідентичності, перетворюючи живі традиції на об'єкти ідеологічної підозри. Усунення Петра Шелеста з посади Першого секретаря ЦК КПУ в 1972 р. стало переломним моментом: із його відставкою завершилася лібералізація в культурній політиці, а видавничий курс «НТЕ» та інших видань був швидко переорієнтований на ідеологічно контрольовані теми. У примірниках журналу часів брежнєвського «застою» простежується стандартизація наукового дискурсу. «Народна творчість та етнографія» зберігає свою періодичність і статус, однак зміст видання все більше стає підпорядкованим стратегії будівництва «розгорнутого соціалізму».

У виданнях «НТЕ» 1970–80-х років майже половину журнальної площі займають ідеологічно заангажовані матеріали; розширюється кількість публікацій про «керівну роль КПРС», «інтернаціональне значення радянської культури», «виховну функцію фольклору», «нові радянські обряди» — урочисті реєстрації шлюбів, посвяти в піонери, святкування 1 Травня, які інтерпретуються як продовження народних традицій. Автори В. Зінич, В. Седов, Т. Станюкович та ін. намалися поєднати етнографічний опис з ідеологічною інтерпретацією, що часто призводило до спотворення змісту. І все ж навіть у цих умовах у журналі збереглася тематика, присвячена крайовим особливостям української культури: «Народне житло на Херсонщині» (1970 р., ч. 4), «Бібліографія українського фольклору Пряшівщини» (1971 р., ч. 3), «Збірка лемківських співанок» (1971 р., ч. 5), «Традиційне й нове в бойківському житлово-

му будівництві» (1972 р., ч. 4), «Народні вишивки Закарпаття» (1972 р., ч. 4), «Локальні особливості народного життя південних районів Поділля» (1973 р., ч. 4), «Особливості розвитку народного вбрання середньої Наддніпрянщини (1973 р., ч. 2) та ін. Осмислюючи культуру різних куточків України, автори публікацій обмежувалися нейтральним висвітленням національного буття. Риторика про «єдиний радянський народ» витісняє українську суть автентичного явища. З одного боку, журнал залишається академічним майданчиком для публікації матеріалів з української етнографії та фольклористики, а з іншого — демонструє лояльність нової культурної політики.

У маланчуківсько-сусловський період 1970-х років «НТЕ» балансує між жорсткими цензурними обмеженнями та прагненням науковців зафіксувати й подати живу традицію. Чимало дослідників, серед яких Л. Дунаєвська, Н. Гаврилюк, С. Грица та ін., публікують ґрунтовні роботи з висновками, адаптованими під ідеологічний канон. Під керівництвом О. Дея видання утримує загальне тло наукових дискусій, однак тематика «НТЕ» зміщується в бік матеріальної культури, картографування етнографічних явищ, опису житла, одягу, ремесел — сфер, які виявилися «безпечнішими» для радянської ідеології. Публікації про обрядовість та фольклор часто супроводжують коментарі про їхній «соціалістичний зміст».

Ідеологічний складник спостерігається у вступях, тлумаченнях, інтерпретаціях, тоді як автентична основа (пісні, обряди й ін.) часто залишаються без змін, що творило своєрідний «симбіоз» радянськості та національної автентики. Більшість фольклорних тем журнал висвітлює в контексті панівної ідеології. Описуючи старовинні весільні обряди й аналізуючи народні колядки та щедрівки, журнал обмежує їхнє значення «фольклорними пам'ятками» і пропонує трансформувати «пережиток минулого» у відзначення «радянських зимових свят», інтерполює до «радянських сімейних цінностей». Видання трудові пісні подає як «вираження радянського патріотизму» й «оспівування трудових подвигів робітників і колгоспників»; народні легенди обрамлює в сюжети, пов'язані з «боротьбою за мир», «дружбою народів»; календарні обряди (зокрема, весняні) інтерпретує як «символ єдності народу» та вводить поняття нових «соціалістичних свят» (День шахтаря, День урожаю) та ін.

Не оминає увагою «НТЕ» інтернаціоналізм як запоруку єдності Радянського Союзу. Вихованню трудящих у дусі інтернаціоналізму слугували окремі статті та рубрикації. У період 1970–80-х років темі «дружбі народів» редакція відводить близько 10 відсотків журнальної площі. Інтернаціональна тематика журналу «НТЕ» тісно пов'язана з висвітленням культурних, наукових і фольклорно-етнографічних зв'язків УРСР із республіками СРСР та країнами «соціалістичної співдружності». Соціалістичне зарубіжжя в публікаціях постає як царина ідейно близьких культур, об'єднаних спільними історичними наративами, типологіч-

ною подібністю традицій й марксистсько-ленінською моделлю розвитку. Матеріали, присвячені Білорусії, Молдавії; Польщі, Угорщині, Болгарії, Чехословаччині й іншим соціалістичним республікам, формували уявлення про взаємозбагачення народних культур та утверджували ідею їхнього зближення в умовах соціалістичної інтеграції.

Тематика інтернаціоналізму часто межує із близькими їй сферами — зокрема, культурним збагаченням, міжнародним співробітництвом, що, певною мірою, є позитивним явищем. Однак існує чимало і зловживань у цій царині — перехід інтернаціоналізму в озлоблену боротьбу з капіталізмом, протиставлення «темного» минулого — світлому майбутньому та ін. Показовою в цьому плані є рубрика «Проти буржуазної ідеології» (НТЕ, 1973 р., ч. 6), у якій опубліковано статтю Н. Капельгородської (1973) «Всупереч логіці життя», котра розглядає кінематограф як нову форму народного мистецтва, покликану виконувати виховні та інтернаціональні функції. Радянські фільми, які, за висловом авторки, «оспівають величезні творчі можливості людини», протиставляються західним стрічкам, котрі пропагують «денационалізацію» мистецтва й космополітичні концепції «безнаціональної культури» (с. 42). Кінематограф постає в публікації продовженням духовної місії фольклору — утвердження соціалістичного гуманізму, інтернаціоналізму та дистанціювання від західних цінностей.

Тоталітарному режиму доби «застою» вкрай потрібною була така зручна, слухняна, плесковато віддзеркалююча журнальна періодика, яка мобілізувала суспільні сили на побудову «казарменого» соціалізму. Щоправда, чимало критично мислячих науковців, інженерів, лікарів, освітян, вихованих на кращих зразках літератури, образотворчого мистецтва, уміли читати пресу «поміж рядків», по-своєму переосмислюючи суспільно-політичні явища. Вони стали творцями нової суспільної думки в період горбачовської демократизації наприкінці 1980-х років.

Зменшення репресивних утисків, послаблення цензури та допущення свободи інформування в період перебудови (як і в добу хрущовської «відлиги») спричинило активізацію видань, сприяло об'єктивнішому відображенню суспільного життя, що позитивно позначилося на творчому мисленні редакційних колективів, пошукові нових підходів до зображення дійсності. Журнали, газети та інші медіа починають переорієнтовуватися на національну основу, шукати способи розв'язання наболілих проблем.

Преса горбачовської пори поступово переходить до новітніх стандартів. Тематика публікацій «НТЕ» засвідчує інерційність у висвітленні питань: у 1986–1987-х роках видання ще рясніє рубриками на кшталт «Рішення XXVII з'їзду КПРС — у життя», «Назустріч 70-річчю великого жовтня» чи публікаціями про пам'ятники Леніну, врятовані у війні (Ч. 3). Ці тексти просякнуті марксистсько-ленінською риторикою, а відхід від

компартійних шаблонів мислення, що починається лише наприкінці 1987 року, проходить болісно й суперечливо та досягає кульмінації посеред наступного року з приходом нового редактора Олександра Костюка.

Саме тоді журнал «Народна творчість та етнографія» поступово від тоталітарного дискурсу переходить до націєтворчих орієнтирів. У першій половині 1988 року ще зберігаються традиційні теми — «розквіт культур народів СРСР», «єднання з братніми культурами», проте дедалі більше місця займають публікації, де акцентується на українських постатях і крайових традиціях: стаття В. Погребенника про фольклористичну діяльність Б. Грінченка, розвідка Н. Велігоцької про Марію Приймаченко, матеріали про К. Білокур і М. Стороженка, а також повідомлення про виставку творів Івана Гончара. У рубриках «З колекцій, фондів, рідкісних видань» та «Публікації» з'являються архівні тексти й записи, які раніше не були широко доступні.

Поступове очищення від комуністичної пропаганди супроводжується переформатуванням змісту. Радянські елементи ще помітні в структурі публікацій, але все виразніше пробиваються нові тенденції, зокрема реабілітація культурної спадщини, увага до самобутніх особистостей, повернення вилучених джерел. Перехід від ідеологічних кліше до оновленого гуманітарного дискурсу стає основою для подальшого духовного відродження.

Знаковою в цьому плані є редакційна передовиця «Нові обрії радянської науки і культури», опублікована в 5 числі «НТЕ» за 1988 рік, що постає своєрідним документом доби, який орієнтує офіційний дискурс перебудови на суспільно важливу потребу національного відродження. Своєю спрямованістю вона апелює до звільнення науки й культури від догматизму та повернення до джерел духовної спадщини.

Хоча публікацію починають пафосні цитування генсека КПРС Михайла Горбачова про «Перебудову і нове мислення», що розпочали епоху важливих змін у нових історичних умовах, далі пафос трансформується в тло для вимоги «об'єктивного аналізу» й «усунення перешкод», що стоять на шляху науки, культури й повернення до національних джерел:

Художня культура — категорія історично зумовлена. Чи не тому останнім часом багато думаємо про неї, порівнюємо її з художньою пам'яттю, совістю народу?! Чи не тому вболіваємо за неї, так полемічно і запально прагнемо одразу, без зволікань ... розставити необхідні наголоси?! Закликаємо видати все, що вилежувалося — рукописні праці Д. Яворницького, фольклорні й етнографічні записи П. Чубинського, В. Гнатюка, П. Куліша, мистецтвознавчі розвідки Г. Павлуцького, О. Новицького, Д. Шербаківського, І. Свенціцького, Ф. Ернста, щоденники О. Мурашка, М. Самокиша, відшукані твори М. Березовського чи Ф. Якименка. Слід освітити проме-

нями наукової істини, явити на денне світло численні скарби з музейних сховищ, рукописних фондів, архівів, бібліотек ... ("Нові обрії", 1988, с. 4)

Такі заклики до повернення забутих імен та скарбів культури стали передвісниками ширших тенденцій. У 1989–1991-х роках у журналі «НТЕ» фіксуємо значне розширення тематичного спектру та відчутний сплеск національної проблематики. Видання активізує тему відновлення пам'яті забутих імен, збереження етнокультурних пам'яток, привертає увагу до кобзарських традицій і народних промислів. Воно відкриває простір для цікавих дискусій, друкує матеріали з архівів і фондів, тексти про діаспору та регіональні культурні осередки. Ювілейні публікації повертають у національно-культурну царину імена Чубинського, Кропивницького, Старицького, Драгоманова, Ревуцького, Колесу та ін. визначних діячів. Така багатоплановість робить журнал виразником національного відродження, що віддзеркалює суспільні настрої тієї доби.

На хвилі національно-патріотичного піднесення «НТЕ» публікує чимало унікальних історичних розвідок. Зокрема, маловідому спадщину Тараса Шевченка — «Сторінки діяльності Т. Г. Шевченка-ілюстратора» (1989 р., ч. 1), «Записи народних переказів про Т. Г. Шевченка» (1990 р., ч. 2); «Фольклористичні праці М. І. Костомарова» (1989 р., ч. 2); дослідження про український іконопис, який досі вважався табуованою темою, як і релігія: «Деякі аспекти українського народного іконопису XIX ст.» (1989 р., ч. 2), «Нове про найдавніші зразки українського іконопису» (1991 р., ч. 4), «Перлини українського іконопису» (1990 р., ч. 3).

Публікації про іконопис у журналі «НТЕ» відкривають шлях до наукового вивчення сакрального мистецтва як складника національної культури. У статті Івана Гончара (1990) «Перлини українського іконопису» акцентовано, що іконопис в Україні був «одним із найпопулярніших і наймасовіших видів народного мистецтва» (с. 58), коріння якого сягає сивої давнини. Автор наголошує, що життя українства віддавна пов'язане з ритуалом ікони-оберега, який здійснював «глибоку психологічну дію». Детально описуючи регіональні школи іконопису та їхній колорит, митець виокремлює козацькі сюжети, де на «Покрові» поряд зі святими постають запорозькі козаки. З боєм констатуючи, що «варварське руйнування святинь по всій Україні ... призвело до непоправних втрат» (с. 59), І. Гончар подає іконопис як ключовий чинник культури й духовності, що потребує відновлення й наукового осмислення.

Разом із темою релігії й іконопису в межах фольклорної спадщини порушено тему святкування Різдва Христового. У репортажі Ольги Рутковської (1991) «Свята різдвяного і новорічного фольклору у м. Києві» (1991 р., ч. 1) вперше детально описано урочистості святкового вечора «Радуйся, земле...» в столиці України, що став справжнім святом відродження, а саме: «відтворив цілий пласт народної культури, який деся-

тіліттями був незаслужено забутий, подарував людям незрівнянну ні з чим радість прилучення до джерел народного мистецтва» (с. 94). Авторка наголошує, що фольклор — це душа народу, його історія та генетична пам'ять, яку слід берегти «обережно, дбайливо, щоб не втратити найціннішого — першооснови, яку створював народ протягом віків» (с. 95).

Якщо в репортажі Ольги Рутковської відображено спробу повернення автентичних різдвяних практик на сцену столиці, то в статті Анатолія Баканурського «**Українська різдвяна гра «Коза»**» (НТЕ, 1991 р., ч. 6) розкрито історичні витоки та еволюцію одного з найпоширеніших різдвяних дійств. У цій праці здійснено цілісний аналіз народної драми, яка пройшла шлях від аграрного ритуалу до театралізованої вистави з численними персонажами, а її символіка («Де коза рогом, там жито стогом») і взаємодія актора з глядачем засвідчують історичну тяглість культурної пам'яті. Вистава побутувала в українських селах століттями як невід'ємна частина зимового календарного циклу. Однак традицію було перервано в радянські часи: «крапку поставив Голодомор 1933 року», який знищив мільйони українців і природну тяглість культурної спадщини (Баканурський, 1991, с. 65).

Відображати тему Голодомору журнал почав із квітня 1990 року. У публікаціях І. Бугаєвича (1990) «Кобзарська дума про голод» (НТЕ, 1990 р., ч. 4) та В. Пахаренка (1991) «Слово, що здолало смерть» (НТЕ, 1991 р., ч. 6) фольклорна спадщина постає вже не як стилізація під народну творчість штучного образу «щасливого життя», а як вияв протесту проти репресивної політики більшовизму.

Із розвитком горбачовської перебудови та ліквідацією Головліту (12.06.1991 р.) було повністю знято табу на інформацію про Голодомор, масові репресії, депортацію кримських татар та інші болючі теми. «НТЕ» розпочинає друк матеріалів, що поєднують національно-культурне відродження з ідеєю державного суверенітету України. Зокрема, фольклорно-етнографічні тексти пов'язані з УНР, життям українських січових стрільців, коренізацією, епохою сталінського терору, життям українців Канади, Австралії. Зняття монополії на ідеологію відкрило шлях до оновлення суспільної свідомості. «НТЕ» припиняє припиняють славити партію, веде пошук розв'язання національних проблем.

Крім узагальненого висвітлення культурних втрат епохи тоталітаризму, журнал подає й конкретні біографічні історії. Прикладом є розвідка Валентини Борисенко «Агатангел Кримський як фольклорист і етнограф» (НТЕ, 1991 р., ч. 3). На основі глибокого й цікавого матеріалу авторка статті намагається повернути в інформаційний простір призабуте ім'я інтелектуала світового рівня. В. Борисенко (1991) акцентує на феноменальних здібностях українського сходознавця, підкреслюючи, що на час закінчення навчального закладу він володів уже десятьма мовами світу, а згодом — близько 60-ма, що є унікальним у світовому масш-

табі. Значну увагу авторка приділяє також його фольклорно-етнографічним здобуткам, зазначаючи, що праці А. Кримського свідчать про його «надзвичайно широкий діапазон знань з етнографії українського народу» (с. 41). Як відомо, А. Кримський — не лише вітчизняний фольклорист, а й автор фундаментальних праць з історії ісламу, арабської та перської літератури; співзасновник українського сходознавства.

Автори журналу «НТЕ» початку 90-х років демонструють новий підхід: від узагальненого викриття тоталітарних практик до повернення видатних імен та їхніх творів. Це був активний процес відновлення історичної правди й культурної пам'яті, що поєднував національно-культурне відродження з ідеєю державності України. У цьому плані досить показовою є рубрика «До 500-річчя Запорозької Січі» (НТЕ, 1990 р., ч. 6). Тут вміщено матеріали, котрі актуалізують козацьку традицію та її значення для національної пам'яті й самосвідомості.

Зокрема, у статті Григорія Павлика (1990) «Козацькому роду нема переводу» козацтво постає не як далеке минуле, а як духовний феномен нації, котрий зберігає життєздатність впродовж століть. Автор зазначає, що людські серця втішалися тим, що «ні злі сили, ні жорстокі роки репресій ... не змогли знищити коріння, яке живить могутнє дерево української культури, дає наснагу і життєдайну силу» (с. 50). Ювілей козацтва став справжнім святом для тих, хто попри десятиліття ідеологічного тиску зберіг у серці пам'ять про лицарську славу та прагнув бачити Україну вільною державою.

Широке розмаїття публікацій — від етнографічних нарисів і пісєних записів до осмислення культурної пам'яті, від мемуарних свідчень та архівних матеріалів до музикознавчих і кінознавчих студій, від козацької традиції до стрілецької пісні — творило багатогранну палітру «НТЕ». Журнал не обмежувався лише козацькою тематикою чи старовиною, а намагався показати важливу роль народної пісні й фольклорних мотивів в українському та світовому просторі. Поруч зі статтями про П. Куліша, М. Драгоманова, А. Кримського, Д. Яворницького з'являлися розвідки про музичну спадщину Л. Ревуцького, М. Лисенка, О. Кошиця, М. Колесси та ін., що окреслювали національний стиль української класики та виконавську школу, а також друкувалися матеріали про стрілецьку пісню й світові шляхи української музики.

На сторінках «Народної творчості та етнографії» початку 1990-х рр. народна пісня постає не як декор, а як середовище, в якому формувалася українська музична культура. Чимало авторів того часу намагаються пояснити фольклорні витоки національної музики. Скажімо, українська музикознавиця Богдани Фільц (1989) у публікації «Народна пісня у творчості Л. М. Ревуцького (До 100-річчя з дня народження)» (НТЕ, 1989 р., ч. 3) зазначає, що в багатьох темах композитора виразно звучать мотиви пісенного фольклору (с. 4).

У статті «Фольклорні мотиви у творчості Миколи Лисенка» (НТЕ, 1991 р., ч. 6.) Марина Горіла (1991) розповідає про композитора М. В. Лисенка як архітектора національної класики. Авторка твердить, що звернення композитора до музичного фольклору є широким і багатограним — це вивчення героїчного епосу й музичних інструментів, дослідження ладових систем та створення вінків веснянок... Лисенку притаманна «невтомна праця творчого мислення і прагнення постійного, глибшого вивчення фольклору» (с. 21).

«Невідомі сторінки спогадів Олени Пчілки про Миколу Лисенка. Вступна стаття і коментарі Пилипчука Ростислава» (1991) опубліковані в «НТЕ» (1991 р., ч. 4) подають Лисенка не лише як композитора, а як ретельного етнографа. О. Пчілка зокрема розповідає, як Микола Лисенко записував пісні від кобзаря Остапа Вересая, як працював із весільними мелодіями на Полтавщині. Принагідно згадує заборонене в тоталітарні часи ім'я автора Гімну України Павла Чубинського. Знайомство М. Лисенка з П. Чубинським (відомим фольклористом, очільником етнографічної експедиції) допомогло глибше інтегруватися в народне середовище й дало йому доступ до автентики (с. 42). Не обмежуючись загальниками, редакція долучає документальні дані — спомини сучасників, що робить постать Лисенка ближчою й багатограннішою.

Опублікована розвідка Василя Уманця (1990) «Хорові обробки Олександра Кошиця» (НТЕ, 1990 р., ч. 1) через чверть століття повертає в науковий дискурс ім'я видатного українського диригента О. Кошиця (не згадували його від 1960-х рр.), який не лише зробив українську капелу всесвітньовідомою, а й подарував світові «Щедрик», котрий перетворився на «Carol of the Bells». Журнал засвідчує, що українська музика здатна інтегруватися у світовий культурний простір.

Публікації «НТЕ» кінця 80-х – початку 90-х рр. відображають широкий спектр музичних досліджень — від творчих біографій композиторів, диригентів та виконавців до колективних видів пісенної культури й осмислення музики як соціокультурного явища. У цьому контексті журнал публікує матеріали про стрілецьку пісню як символ духовного спротиву. Зокрема, нарис Олександра Правдюка (1991) «Січові стрільці в піснях і в реальній дійсності» (1991 р., ч. 3, с. 6). Автор репрезентує стрілецьку пісню як поетичний літопис визвольних змагань — важливу форму національної пам'яті, що містить досвід національної боротьби за Українську державу.

Показовими є нарис Олександра Правдюка «Січові стрільці в піснях і в реальній дійсності» (1991 р., ч. 3) та рубрика Федора Погребенника «Шедеври української пісенності» (1990 р., ч. 6). У текстах О. Правдюка, які поєднують документальність із фольклорними засобами узагальнення, постають опоетизовані постаті січового стрілецтва — Олена Степанів, Федь Черник, Іван Цяпка-Скоропад та ін.

Ф. Погребенник (1990) простежує розвиток пісні «Ой у лузі червона калина похилилася» від козацької традиції до стрілецького варіанту часів I світової війни, підкреслюючи багатозначність образу калини в житті нашого народу. Обидва автори ведуть мову, що стрілецька пісня стала гімном українських січових стрільців. Хоча в радянську епоху її заборонили як «націоналістичну», вона повернулася наприкінці 80-х як втілення духу незламності та свободи. Відродження пісні засвідчило внутрішню силу нашої музичної традиції та її здатність виходити за локальні межі локального контексту та репрезентувати Україну у світі. Про це детально говорить фольклорист Василь Скрипка (1990) в публікації «Всесвітні шляхи української пісні» (1990 р., ч. 3). Він не лише описує маршрути української пісні у світовому просторі — гастролі, записи, а й детально показує її у динаміці взаємодії та взаємозбагачення з європейськими та ін. традиціями.

Осмислення пісенної спадщини, пошуку ефективних методів її входу у світовий культурний простір мало своє продовження у наукових дослідженнях і в безпосередній соціокультурній практиці. Наукові розвідки обґрунтували тяглість традиції, а незалежна музична сцена, що з'явилася наприкінці 1980-х років, сприяла її повноцінному функціонуванню в новій площині. Кульмінацією тих глибинних процесів, які розгорталися в Україні, став Перший республіканський фестиваль «Червона рута — 89».

В аналітичній статті Л. Черкашиної «Червона рута»: перспективи розвитку української естради», опублікованій у журналі «НТЕ» (1990 р., ч. 2), фестиваль охарактеризовано не лише як мистецьку подію, а і як непересічне явище, яке засвідчило суттєві зміни в структурі національної свідомості й музичного життя України.

Уперше за тривалий період українську популярну музику представлено як багатостильовий жанр, де співіснують політичний рок, лірична пісня, гротескно-пародійні форми, авторська «співана поезія». Л. Черкашина (1990) зазначає, що фестиваль не обмежувався вузькою сферою класичної естради, адже «авторська пісня, «співана поезія» та інші зразки пісенної творчості не завжди вкладаються в звичне поняття «поп-музика». Вона мовить про багатовимірність української музкультури — від фольклорних і «думових» форм до року, арт-року, бардівської пісні та експериментальних спроб, де автентика постає не застиглим каноном, а яскравим прикладом сучасного мислення.

Авторка публікації актуалізує тему культурної ізоляції української музики, пов'язану з радянськими заборонами. Музична сцена згуртувала виконавців із України з українцями інших країн і континентів — Канади, Австралії, США, Польщі, Югославії, що стало рішучим кроком до подолання «географічної замкненості» культурного життя української нації. Кульмінацією фестивалю в Чернівцях було публічне

виконання, після довгих років заборон, гімну «Ще не вмерла України...». Описуючи дійство, Л. Черкашина (1990) наводить промовисті слова одного з учасників: «Прокинулась надія, прокинувся наш дух» (с. 44) — вони підсумовують суть фестивалю. Повернення в публічну площину заборонених пластів національної культури засвідчило непохитність українства на шляху до державного суверенітету.

Висновки

Діяльність журналу «Народна творчість та етнографія» (1957–1991) відбувалася в умовах тотального ідеологічного контролю за інформацією. Як елемент радянської медіасистеми, видання було виразником партійно-радянської ідеології, що зумовлювало його редакційну політику, тематичне наповнення, дискурсивні стратегії, поєднання ідеологічних і наукових функцій.

Марксистсько-ленінські наративи, культ жовтневого перевороту, концепти «радянський народ», «дружба народів» та інтернаціоналізму були системно інтегровані в публікації. Водночас творчість народу й етнографія не лише слугували засобом політичного «декору» та інтерпретації, а й були самостійним змістовим сегментом: поряд з ідеологічно заангажованими публікаціями журнал регулярно друкував ґрунтовні фольклорно-етнографічні матеріали, підтримував і розвивав наукову галузь.

Навіть за умов тотального ідеологічного тиску редакція та авторський колектив знаходили можливості збирати, систематизувати й накопичувати значний масив фольклорно-етнографічних матеріалів. Журнал поєднував дотримання ідеологічних вимог із фактичним розширенням джерельної бази українського народознавства, фіксацією регіональних культурних практик та введенням у науковий обіг унікальних матеріалів — усе це, незважаючи на цензурні обмеження, сприяло розвитку мистецтвознавства.

Аналіз динаміки змісту журналу в часи відлиги, застою й перебудови свідчить, що лібералізаційні процеси, хоча нерідко були обмеженими, сприяли поверненню заборонених тем та імен, актуалізації народної традиції як чинника історичної пам'яті й національної ідентичності. Показовими в цьому плані є спроби реабілітації українських митців, науковців, зокрема фольклористів, а також поступова відмова від ідеологічно заангажованих публікацій наприкінці 1980-х років.

Отже, журнал «Народна творчість та етнографія» сприймається не тільки як інструмент радянської інформаційної політики, а і як унікальний засіб збереження фольклорно-етнографічних матеріалів. Аналіз історії діяльності видання дає змогу глибше зрозуміти умови функціонування наукової періодики радянських часів та всебічно оцінити її роль у збереженні й популяризації культурної спадщини.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Антоненко-Давидович, Б. Д. (1965). На розвагу й на виховання. *Народна творчість та етнографія*, 1, 95–96.
- Баканурський, А. (1991). Українська різдвяна гра «Коза». *Народна творчість та етнографія*, 6, 59–65.
- Борисенко, В. (1991). Агатангел Кримський як фольклорист і етнограф. *Народна творчість та етнографія*, 3, 39–42.
- Бугаєвич, І. В. (1990). Кобзарська дума про голод. *Народна творчість та етнографія*, 4, 62–63.
- Булат, Т. П. (1966). О. А. Кошиць і народна пісня. *Народна творчість та етнографія*, 2, 22–31.
- Гончар, І. М. (1990). Перлини українського іконопису. *Народна творчість та етнографія*, 3, 58–60.
- Горіла, М. (1991). Фольклорні мотиви у творчості Миколи Лисенка. *Народна творчість та етнографія*, 6, 21–30.
- Грушевський, М. (1925). Береження і дослідження побутового і фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання. *Україна*, 5, 3–13.
- Грушевський, М. (1926). Перспективи і вимоги української науки (Київська сесія УкрНауки). *Україна*, 1, 3–15.
- Грушевський, М. (1927). [Рецензія на книгу Студії з української етнографії та антропології, Х. Вовка]. *Україна*, 6, 166–167.
- Гуменюк, Т. В. (Уклад.). (2025). *Понад 100 років в один клік: про що розповідають архівні видання*. Центральна районна бібліотека ім. В. Стуса.
- Дем'ян, Г. (2000). Часопис змістовний, мужній і патріотичний (До 75-річчя «Народної творчості та етнографії»). *Народна творчість та етнографія*, 4, 3–7.
- Етнографія. (б.д.). *Головна*. Взято 21 січня 2026 з <https://ethnography.org.ua/>
- Капельгородська, Н. М. (1973). Всупереч логіці життя. *Народна творчість та етнографія*, 6, 41–47.
- М. Т. Рильський про видання творів Ф. М. Колесси. Підготовка до друку і вступна замітка С. Й. Грици (м. Київ). (1966). *Народна творчість та етнографія*, 2, 89–90.
- Наулко, В. (2000). Думки і спогади про часопис етнографів і фольклористів. *Народна творчість та етнографія*, 4, 129–131.
- Невідомі сторінки спогадів Олени Пчілки про Миколу Лисенка. Вступна стаття і коментарі Пилипчука Ростислава. (1991). *Народна творчість та етнографія*, 4, 37–47.
- Новицький, В. (1930). Історична праця проф. О. Є. Преснякова і розмежування великоруської та української історіографії. *Україна*, 3–4, 55–65.
- Нові обрії радянської науки і культури. (1988). *Народна творчість та етнографія*, 5, 3–12.
- Огієнко, І. (1924). *Український стилістичний словник*. З друкарні Наукового товариства ім. Шевченка.
- Окиншевич, Л. (1927). Наука історії українського права. Право державне. *Україна*, 1–2, 105–130.
- Павлик, Г. П. (1990). Козацькому роду нема переводу. *Народна творчість та етнографія*, 6, 46–50.
- Павлій, П. Д. (1957). Збирання та публікація зразків народної творчості. *Народна творчість та етнографія*, 2, 16–30.
- Пахаренко, В. І. (1991). Слово, що здолало смерть. *Народна творчість та етнографія*, 6, 51–52.
- Перетц, В. (1926). Театральні ефекти в старовинному українському театрі. *Україна*, 1, 16–33.
- Погребенник, Ф. П. (1990). «Ой у лузі червона калина похилилася». *Народна творчість та етнографія*, 6, 51–54.

- Правдюк, О. (1991). Січові стрільці в піснях і в реальній дійсності. *Народна творчість та етнографія*, 3, 3–10.
- Рильський, М. Т. (1957). Розквіт народної творчості на Україні. *Народна творчість та етнографія*, 1, 11–20.
- Романченко, І. С. (1966). Видатний український фольклорист. *Народна творчість та етнографія*, 5, 31–35.
- Рутковська, О. (1991). Свята різдвяного і новорічного фольклору у м. Києві. *Народна творчість та етнографія*, 1, 93–95.
- Скрипка, В. М. (1990). Всесвітні шляхи української пісні. *Народна творчість та етнографія*, 3, 80–82.
- Уманець, В. А. (1990). Хорові обробки Олександра Кошиця. *Народна творчість та етнографія*, 1, 53–57.
- Фільц, Б. М. (1989). Народна пісня у творчості Л. М. Ревуцького (До 100-річчя з дня народження). *Народна творчість та етнографія*, 3, 3–14.
- Харчишин, О. (2015). Фольклористичні дослідження на сторінках журналу «Народна творчість та етнографія» (до 1991 р.). *Народознавчі зошити*, 3, 713–724.
- Харчишин, О., & Коваль, В. (2016). Публікації з етномузикології в журналі «Народна творчість та етнографія» (1957–1991 рр.): історія, теорія, практика. В В. Ярмола (Упоряд.), *Етномузіка: Число 12. Збірка статей та матеріалів пам'яті Олекси Ошуркевича* (с. 101–116). Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка.
- Черкашина, Л. С. (1990). «Червона рута»: перспективи розвитку української естради. *Народна творчість та етнографія*, 2, 41–44.
- Ювілей О. Л. Кульчицької. (1957). *Народна творчість та етнографія*, 3, 177.

REFERENCES

- Antonenko-Davydovych, B. D. (1965). Na rozvahu u na vykhovannia [For amusement and education]. *Folk Art and Ethnography*, 1, 95–96 [in Ukrainian].
- Bakanurskyi, A. (1991). Ukrainska rizdviana hra "Koza" [Ukrainian Christmas game "Goat"]. *Folk Art and Ethnography*, 6, 59–65 [in Ukrainian].
- Borysenko, V. (1991). Ahatanhel Krymskyi yak folkloryst i etnograf [Ahatanhel Krymskyi as folklorist and ethnographer]. *Folk Art and Ethnography*, 3, 39–42 [in Ukrainian].
- Buhaievych, I. V. (1990). Kobzarska дума pro holod [Kobzar's ballad about hunger]. *Folk Art and Ethnography*, 4, 62–63 [in Ukrainian].
- Bulat, T. P. (1966). O. A. Koshyts i narodna pisnia [O. A. Koshyts and the folk song]. *Folk Art and Ethnography*, 2, 22–31 [in Ukrainian].
- Cherkashyna, L. S. (1990). "Chervona ruta": perspektyvy rozvytku ukrainskoi estrady ["Chervona ruta" prospects of the Ukrainian variety art development]. *Folk Art and Ethnography*, 2, 41–44 [in Ukrainian].
- Demian, H. (2000). Chasopys zmistovnyi, muzhnyi i patriotychnyi (Do 75-richchia "Narodnoi tvorchosti ta etnografii") [A journal that is substantive, courageous and patriotic (On the 75th anniversary of "Folk Art and Ethnography")]. *Folk Art and Ethnography*, 4, 3–7 [in Ukrainian].
- Etnografiiia [Ethnography]. (n.d.). *Holovna* [Home]. Retrieved January 21, 2026, from <https://ethnography.org.ua/> [in Ukrainian].
- Filts, B. M. (1989). Narodna pisnia u tvorchosti L. M. Revutskoho (Do 100-richchia z dnia narodzhennia) [A Folk-song in Revutsky's creation (on a centenary of his birth)]. *Folk Art and Ethnography*, 3, 5–14 [in Ukrainian].
- Honchar, I. M. (1990). Perlyny ukrainskoho ikonopysu [Pearls of the Ukrainian icon-painting]. *Folk Art and Ethnography*, 3, 58–60 [in Ukrainian].
- Horila, M. (1991). Folklorni motyvy u tvorchosti Mykoly Lysenka [Folklore motifs in creative work of Mykola Lysenko]. *Folk Art and Ethnography*, 6, 21–30 [in Ukrainian].

- Hrushevskiy, M. (1925). Berezhennia i doslidzhennia pobutovoho i folklorneho materialu yak vidpovidalne derzhavne zavdannia [Preservation and research of household and folklore material as a responsible state task]. *Ukraina*, 5, 3–13 [in Ukrainian].
- Hrushevskiy, M. (1926). Perspektyvy i vymohy ukrainskoi nauky (Kyivska sesiia UkrNauky) [Prospects and requirements of Ukrainian science (Kyiv session of UkrNauka)]. *Ukraina*, 1, 3–15 [in Ukrainian].
- Hrushevskiy, M. (1927). [Review of the book *Studii z ukrainskoi etnografii ta antropologii* [Studies in Ukrainian ethnography and anthropology], by Kh. Vovk]. *Ukraina*, 6, 166–167 [in Ukrainian].
- Humeniuk, T. V. (Comp.). (2025). *Ponad 100 rokiv v odyin klik: pro shcho rozpovidaiut arkhivni vydannia* [Over 100 years in one click: What archival publications tell us]. Tsentralna raionna biblioteka im. V. Stusa [in Ukrainian].
- Kapelhorodska, N. M. (1973). Vsuperech lohitsi zhyttia [Regardless of the life logic]. *Folk Art and Ethnography*, 6, 41–47 [in Ukrainian].
- Kharchyshyn, O. (2015). Folklorystychni doslidzhennia na storinkakh zhurnalu "Narodna tvorchist ta etnografia" (do 1991 r.) [Folkloristic research in folk art and ethnography magazine (until 1991)]. *The Ethnology Notebooks*, 3, 713–724 [in Ukrainian].
- Kharchyshyn, O., & Koval, V. (2016). Publikatsii z etnomuzykologii v zhurnali "Narodna tvorchist ta etnografia" (1957–1991 rr.): istoriia, teoriia, praktyka [Ethnomusicology publication in "Folk art and ethnography" journal (1957–1991): History, theory, practice]. In V. Yarmola (Comp.), *Etnomuzyka: Chyso 12. Zbirka statei ta materialiv pamiati Oleksy Oshurkevycha* [Ethnomusicology: Issue 12. Collection of articles and materials in memory of Oleksa Oshurkevych] (pp. 101–116). Lviv National Music Academy named after Mykola Lysenko [in Ukrainian].
- M. T. Rytskyi pro vydannia tvoriv F. M. Kolessy. Pidhotovka do druku i vstupna zamitka S. Y. Hrytsy (m. Kyiv) [M. T. Rytskyi on the edition of F. M. Kolessa's works. Preparation for publikation and introductory note by S. Y. Hrytsa (Kyiv)]. (1966). *Folk Art and Ethnography*, 2, 89–90 [in Ukrainian].
- Naulko, V. (2000). Dumky i spohady pro chasopys etnografiv i folklorystiv [Thoughts and memories about the journal of ethnographers and folklorists]. *Folk Art and Ethnography*, 4, 129–131 [in Ukrainian].
- Nevidomi storinky spohadiv Oleny Pchilky pro Mykolu Lysenka. Vstupna stattia i komentari Pylypchuka Rostyslava [Unknown pages of Olena Pchilka's recollection about Mykola Lysenko. Introductory article and commentary by Pylypchuk Rostyslav]. (1991). *Folk Art and Ethnography*, 4, 37–47 [in Ukrainian].
- Novi obrii radianskoi nauky i kultury [New horizons of the Soviet science and culture]. (1988). *Folk Art and Ethnography*, 5, 3–12 [in Ukrainian].
- Novytskyi, V. (1930). Istorychna pratsia prof. O. Ye. Priesniakova i rozmezhuвання velykoruskoi ta ukrainskoi istoriografii [The historical work of Prof. O. E. Priesniakov and the distinction between Great Russian and Ukrainian historiography]. *Ukraina*, 3–4, 55–65 [in Ukrainian].
- Ohienko, I. (1924). *Ukrainskyi stylistychnyi slovnyk* [Ukrainian stylistic dictionary]. Z drukarni Naukovoho tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
- Okynshevych, L. (1927). Nauka istorii ukrainskoho prava. Pravo derzhavne [Science of the history of Ukrainian law. State law]. *Ukraina*, 1–2, 105–130 [in Ukrainian].
- Pakharenko, V. I. (1991). Slovo, shcho zdolalo smert [The word which has defeated the death]. *Folk Art and Ethnography*, 6, 51–52 [in Ukrainian].
- Pavlii, P. D. (1957). Zbyrannia ta publikatsiia zrazkiv narodnoi tvorchosti [Collection and publication of samples of folk art]. *Folk Art and Ethnography*, 2, 16–30 [in Ukrainian].
- Pavlyk, H. P. (1990). Kozatskomu rodu nema perevodu [The Kozaks kin cannot vanish without a trace]. *Folk Art and Ethnography*, 6, 46–50 [in Ukrainian].
- Peretts, V. (1926). Teatralni efekty v starovynnomu ukrainskomu teatri [Theatrical effects in the ancient Ukrainian theater]. *Ukraina*, 1, 16–33 [in Ukrainian].

- Pohrebennyk, F. P. (1990). "Oi u luzi chervona kalyna pokhylylasia" [Oh, guelder rose is bent in the meadow]. *Folk Art and Ethnography*, 6, 51–54 [in Ukrainian].
- Pravdiuk, O. (1991). Sichovi striltsi v pisniakh i v realnii diisnosti [Sichovi striltsi in the songs and in reality]. *Folk Art and Ethnography*, 3, 3–10 [in Ukrainian].
- Romanchenko, I. S. (1966). Vydatnyi ukrainskyi folkloryst [An outstanding Ukrainian specialist in folklore]. *Folk Art and Ethnography*, 5, 31–35 [in Ukrainian].
- Rutkovska, O. (1991). Sviata rizzvianoho i novorichnoho folkloru u m. Kyievi [Holidays of the Christmas and New Year folklore in the city of Kyiv]. *Folk Art and Ethnography*, 1, 93–95 [in Ukrainian].
- Rylskyi, M. T. (1957). Rozkvit narodnoi tvorchosti na Ukraini [The flourishing of folk art in Ukraine]. *Folk Art and Ethnography*, 1, 11–20 [in Ukrainian].
- Skrypka, V. M. (1990). Vsesvitni shliakhy ukrainskoi pisni [The world-wide ways of the Ukrainian song]. *Folk Art and Ethnography*, 3, 80–82 [in Ukrainian].
- Umanets, V. A. (1990). Khorovi obrobky Oleksandra Koshytsia [Arrangement for chorus by Oleksandr Koshyts]. *Folk Art and Ethnography*, 1, 53–57 [in Ukrainian].
- Yuvilei O. L. Kulchytskoi [Anniversary of O. L. Kulchytska]. (1957). *Folk Art and Ethnography*, 3, 177 [in Ukrainian].

Надійшла: 02.02.2026; Прийнято: 30.03.2026;
Статтю вперше опубліковано онлайн: 04.05.2026

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons «Attribution» 4.0.